МІЖНАРОДНИЙ ФОНД ВІДРОДЖЕННЯ

PFIRS

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

РЕЗОЛЮЦІЯ

конференції “Євроінтеграційні виклики для громад Чернігівської області в умовах військових ризиків”

Рекомендації для національного, регіонального та місцевого рівнів

Чернігів, 2026

Матеріал підготовлено за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». Матеріал представляє позицію авторів і не обов’язково відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження».

Учасники конференції «Євроінтеграційні виклики для громад Чернігівської області в умовах військових ризиків», організованої ГО «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень» у партнерстві з Національним університетом «Чернігівська політехніка» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», розглянувши актуальні виклики, що постають перед територіальними громадами Чернігівської області в контексті підготовки України до членства в Європейському Союзі, відзначають необхідність посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування, удосконалення механізмів державної та регіональної підтримки громад, а також урахування особливих потреб прикордонних і наближених до кордону територій під час реалізації євроінтеграційних реформ.

Євроінтеграція України поступово формує нові вимоги до місцевого врядування, стратегічного планування, управління публічними фінансами, розвитку комунальної інфраструктури, надання послуг населенню, забезпечення рівних можливостей, захисту довкілля та залучення інвестицій. Реалізація значної частини відповідних реформ потребуватиме безпосередньої участі органів місцевого самоврядування та розвитку їхньої адміністративної, кадрової, фінансової й технічної спроможності.

Особливої актуальності ці питання набувають після відкриття у 2026 році переговорів між Україною та ЄС за кластерами «Основи процесу вступу до ЄС», «Внутрішній ринок» та «Конкурентоспроможність та інклюзивне зростання». Подальше наближення українського законодавства до права ЄС створюватиме нові завдання для громад у сферах місцевої економіки, зайнятості, соціальної політики, освіти, цифровізації, публічних закупівель, фінансового контролю та інших напрямів.

Водночас прикордонні та наближені до кордону громади Чернігівської області перебувають в особливо складних умовах. Постійні військові загрози, пошкодження інфраструктури, обмежені можливості економічної діяльності, міграція населення та дефіцит ресурсів істотно ускладнюють виконання поточних повноважень органів місцевого самоврядування, не кажучи вже про підготовку до впровадження нових євроінтеграційних вимог.

За таких обставин забезпечення готовності громад до євроінтеграційних процесів потребує не лише активних дій органів місцевого самоврядування, а й узгодженої політики державної підтримки, врахування територіальних особливостей, залучення міжнародної допомоги та розвитку співпраці між громадами, органами влади, громадянським суспільством, експертними й академічними установами.

Головним принципом підготовки наближених до кордону з державою-агресором громад до євроінтеграції має стати поєднання європейських стандартів розвитку та врядування з реалістичними механізмами підтримки їх упровадження в умовах військових ризиків.

Виходячи із зазначеного, учасники конференції пропонують нижче наведені висновки та рекомендації.

Основні висновки за результатами проведення конференції «Євроінтеграційні виклики для громад Чернігівської області в умовах військових ризиків»

- Інституційна спроможність територіальних громад є однією з визначальних передумов успішного впровадження євроінтеграційних реформ на місцевому рівні. Належна підготовка до цих процесів потребує розвитку професійних компетентностей працівників органів місцевого самоврядування, удосконалення внутрішніх управлінських процедур та запровадження ефективних механізмів координації у громадах.

- Підготовка до майбутнього застосування секторальних стандартів ЄС створює суттєві фінансові та організаційні виклики для громад. Найбільш ресурсомісткі завдання можуть виникати у сферах водопостачання, водовідведення, очищення стічних вод, управління відходами, енергоефективності, екологічної безпеки, транспортної інфраструктури та забезпечення доступності послуг. Виконання відповідних вимог потребуватиме значних інвестицій, розвитку комунальних підприємств і належної технічної підготовки.

- Реформування системи управління публічними інвестиціями змінює підходи до підготовки та фінансування місцевих проєктів розвитку. Територіальні громади мають підвищувати якість обґрунтування інвестиційних проєктів, оцінювання соціально-економічної ефективності, планування експлуатаційних витрат і моніторингу результатів. Важливим завданням є посилення спроможності громад у використанні цифрових інструментів управління публічними інвестиціями (зокрема екосистеми DREAM) відповідно до встановлених процедур.

- Принципи прозорості, підзвітності та участі громадськості набувають особливого значення в контексті євроінтеграції. Органи місцевого самоврядування мають удосконалювати механізми громадських консультацій, забезпечувати обґрунтованість управлінських рішень, належний фінансовий контроль та відкритість інформації з урахуванням установлених безпекових обмежень.

- Інклюзивність і забезпечення рівних можливостей повинні бути обов'язковими принципами планування місцевого розвитку та відновлення. Потреби людей з інвалідністю, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, жінок, дітей, людей старшого

віку, національних меншин та інших груп населення необхідно враховувати під час визначення місцевих пріоритетів і підготовки інвестиційних проєктів для розвитку соціальних послуг і модернізації інфраструктури. Особливу увагу потрібно приділяти забезпеченню безбар'єрності, універсального дизайну та доступності інформації.

- Міжінституційна координація є важливою передумовою результативної підготовки громад до євроінтеграції. Необхідно посилювати взаємодію між органами місцевого самоврядування, центральними та регіональними органами влади, організаціями громадянського суспільства, закладами вищої освіти, аналітичними центрами та іншими зацікавленими сторонами.

- Можливості територіальних громад для самостійного виконання євроінтеграційних завдань істотно відрізняються. Нерівномірність фінансового забезпечення, кадрового потенціалу, стану інфраструктури та доступу до експертної підтримки зумовлює необхідність диференційованих підходів до державної політики підтримки громад.

- Особливості прикордонних територій мають бути належним чином відображені в державній та регіональній політиці євроінтеграції. Єдині стандарти якості місцевого врядування та послуг повинні супроводжуватися механізмами підтримки, які враховують різні стартові можливості громад, ступінь їхньої вразливості та обмеженість ресурсів.

Характерні виклики для громад Чернігівської області на шляху підготовки до євроінтеграційних процесів в умовах військових ризиків

- ***Перманентні безпекові загрози та обмежені можливості розвитку.*** Повітряні загрози, пошкодження об'єктів інфраструктури та ризики для життя і здоров'я населення ускладнюють реалізацію місцевих програм, проєктів розвитку, діяльність органів місцевого самоврядування та місцевих інституцій.

- ***Необхідність одночасного забезпечення поточної життєдіяльності, раннього відновлення та підготовки до євроінтеграції.*** Значна частина наявних ресурсів громад спрямовується на ліквідацію наслідків військових дій, підтримання критичної інфраструктури, підвищення рівня безпеки населення та безперервності надання базових послуг. За таких умов громади мають обмежені можливості для системної підготовки до нових вимог і стандартів.

- ***Скорочення та нестабільність фінансової бази місцевих бюджетів.*** Припинення або обмеження діяльності підприємств, скорочення кількості економічно активного населення, зменшення інвестиційної активності та необхідність фінансування першочергових безпекових потреб можуть обмежувати можливості громад забезпечувати належне співфінансування проєктів розвитку й модернізації інфраструктури.

- ***Дефіцит кваліфікованих кадрів та управлінських компетентностей.*** Міграція населення, мобілізація, кадрова плинність і відсутність достатньої кількості спеціалістів ускладнюють виконання поточних повноважень та формування спроможних команд для реалізації євроінтеграційних завдань. Особливо відчутною є нестача фахівців із проєктного менеджменту, інвестиційного планування, публічних закупівель, екологічного управління та міжнародного співробітництва.

- ***Технологічна застарілість комунальної інфраструктури.*** Системи водопостачання, водовідведення, теплопостачання, енергозабезпечення, управління відходами та інші об'єкти більшості громад потребують відновлення і модернізації. Приведення їх у відповідність до сучасних технічних, екологічних та енергетичних стандартів вимагатиме ресурсів, які часто перевищують фінансові можливості окремих громад.

- ***Демографічні втрати та зміна структури населення.*** Вимушене переміщення жителів, відтік працездатного населення і молоді, старіння населення та скорочення кількості дітей ускладнюють планування мережі закладів освіти, соціального захисту, охорони здоров'я та інших місцевих послуг. Водночас громади потребують додаткових інструментів підтримки осіб, які залишаються на небезпечних територіях або були змушені переїхати.

- ***Недостатня готовність місцевих систем надання послуг до забезпечення рівних можливостей.*** Частина громад має обмежені ресурси для створення безбар'єрного середовища та забезпечення доступного транспорту, розвитку соціальних послуг для людей з інвалідністю, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп населення.

- ***Обмежені можливості залучення інвестицій і розвитку місцевого підприємництва.*** Підвищені безпекові ризики та невизначеність умов ведення бізнесу знижують інвестиційну привабливість прикордонних територій. Це обмежує можливості громад у створенні економічних переваг для майбутньої інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС.

- ***Обмежені можливості для підготовки інвестиційних проєктів до залучення фінансування.*** Брак коштів на дослідження, формування технічної документації та проведення експертних оцінок ускладнює формування якісних інвестиційних портфелів. У результаті громади можуть втрачати можливості участі в програмах фінансової підтримки навіть за наявності обґрунтованих потреб.

- ***Недостатня поінформованість про зміст, ефекти і наслідки євроінтеграційних реформ.*** У громадах існує запит на отримання систематизованої інформації та навчання щодо євроінтеграційних реформ та вимог, які вже діють, змін, які готуються, а також доступних механізмів підтримки практичних дій органів місцевого самоврядування у напрямку реалізації існуючих вимог, рекомендацій та стандартів.

Наведені проблеми свідчать про необхідність формування комплексу заходів державної та регіональної підтримки прикордонних і наближених до кордону територіальних громад Чернігівської області, який поєднуватиме завдання безпеки, відновлення, розвитку інституційної спроможності та підготовки до євроінтеграційних процесів.

РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо підтримки громад у процесі підготовки до євроінтеграційних викликів в умовах воєнних ризиків

Кабінету Міністрів України, Міністерству у справах громад, територій та внутрішньо переміщених осіб України, Міністерству з відновлення, інфраструктури та транспорту України, Міністерству фінансів України, Міністерству економіки та довкілля України, Міністерству соціальної політики, сім'ї та єдності України, Міністерству освіти і науки України, іншим центральним органам виконавчої влади відповідно до їхніх повноважень:

1. Передбачити диференційовані підходи до підтримки територіальних громад, які працюють в умовах підвищених військових ризиків, під час розроблення та реалізації заходів, пов'язаних із підготовкою України до членства в ЄС.

Відповідні підходи мають враховувати безпекову ситуацію, фінансову та кадрову спроможність громад, масштаби пошкодження інфраструктури, особливості надання послуг населенню та можливості залучення інвестицій. Особливу увагу доцільно приділити громадам, які через військові загрози не можуть самостійно забезпечити належну підготовку до впровадження нових секторальних стандартів. Під час визначення черговості виконання євроінтеграційних завдань у громадах, які перебувають під постійним впливом військових загроз, доцільно застосовувати поетапний підхід із першочерговим забезпеченням безпеки населення, безперервності надання базових послуг та невідкладного відновлення критично важливих об'єктів інфраструктури. Такий підхід має враховувати реальні фінансові, кадрові та технічні можливості громад, не допускаючи відмови від виконання чинних законодавчих вимог, але забезпечуючи необхідну гнучкість у визначенні пріоритетів і строків реалізації відповідних заходів.

2. Розробити практичні методичні рекомендації для органів місцевого самоврядування щодо підготовки до євроінтеграційних процесів.

Систематизовані методичні матеріали для територіальних громад мають містити:

• перелік основних євроінтеграційних завдань, що стосуються повноважень органів місцевого самоврядування;

• розмежування чинних законодавчих вимог і перспективних змін, пов'язаних із подальшою адаптацією до права ЄС;

• інформацію про очікувані строки та етапи впровадження відповідних змін;

• рекомендації щодо необхідних управлінських, організаційних та інвестиційних заходів;

• перелік доступних інструментів фінансової, технічної та експертної підтримки громад.

Такі матеріали доцільно регулярно оновлювати відповідно до перебігу переговорів про вступ України до ЄС та змін українського законодавства.

3. Підготувати рекомендації щодо інтеграції євроінтеграційних аспектів у документи державного планування місцевого рівня.

Доцільно передбачити підходи до врахування європейських стандартів і принципів у стратегіях розвитку територіальних громад, планах заходів з їх реалізації, місцевих цільових програмах та інвестиційних планах. Окрему увагу необхідно приділити узгодженню відповідних документів із регіональними та державними стратегічними пріоритетами, бюджетним плануванням, процедурами управління публічними інвестиціями та системами моніторингу результативності.

4. Передбачити спеціальні механізми фінансової підтримки прикордонних громад для виконання євроінтеграційних завдань.

У майбутніх циклах бюджетного планування доцільно розглянути можливість формування цільових напрямів підтримки прикордонних і наближених до кордону з державою-агресором громад у межах державних програм регіонального розвитку, відновлення та модернізації інфраструктури. Умови фінансування мають враховувати об'єктивну обмеженість власних ресурсів громад, які перебувають під постійним впливом військових загроз.

5. Передбачити додаткові інструменти державної підтримки територіальних громад, які працюють в умовах підвищених військових ризиків, для забезпечення безперервності надання базових освітніх, медичних, соціальних та інших життєво необхідних послуг населенню.

Пріоритетними напрямами такої підтримки доцільно визначити облаштування захисних споруд у закладах освіти та інших об'єктах соціальної інфраструктури, забезпечення резервного енергопостачання, відновлення пошкоджених установ, розвиток альтернативних форматів надання послуг та підвищення стійкості критичної інфраструктури. Під час планування відповідних заходів необхідно враховувати реальну безпекову ситуацію, демографічні зміни, доступність послуг для мешканців віддалених населених пунктів та можливості довгострокового функціонування відновлених об'єктів. Для територіальних громад, які систематично зазнають обстрілів, атак безпілотних літальних апаратів та інших військових загроз, доцільно передбачити спеціальні

механізми невідкладного аварійного відновлення пошкоджених об'єктів критичної та соціальної інфраструктури. Такі механізми мають забезпечувати оперативне оцінювання пошкоджень, визначення першочергових відновлювальних робіт, прискорене ухвалення рішень про їх фінансування та організацію виконання. З метою скорочення строків реагування варто опрацювати можливості застосування спрощених процедур підготовки та реалізації відповідних заходів у випадках, передбачених законодавством, зі збереженням необхідних вимог безпеки, якості робіт і контролю за використанням коштів.

6. Розглянути можливість застосування диференційованих вимог до частки місцевого співфінансування проєктів місцевого розвитку.

Під час визначення таких вимог доцільно враховувати фактичну фінансову спроможність громад, рівень безпекових ризиків і масштаби потреб у відновленні. Для найбільш уразливих територій, насамперед прикордонних громад, які систематично зазнають обстрілів і мають обмежену фінансову спроможність, доцільно опрацювати можливість встановлення мінімальної частки місцевого співфінансування проєктів відновлення критичної інфраструктури (орієнтовно 1–5%), а в обґрунтованих випадках – передбачити фінансування таких проєктів без обов'язкової участі коштів місцевого бюджету. Відповідні підходи необхідно впроваджувати з урахуванням бюджетних можливостей, чинного законодавства та умов конкретних державних і міжнародних програм фінансування.

7. Забезпечити належне фінансове обґрунтування та ресурсне забезпечення нових і додаткових повноважень, що покладаються на органи місцевого самоврядування в межах реалізації євроінтеграційних реформ.

Під час розроблення та впровадження нових законодавчих вимог доцільно передбачати оцінювання їхніх фінансових наслідків для місцевих бюджетів, визначення необхідних адміністративних і кадрових ресурсів, а також відповідних механізмів фінансування. Особливу увагу необхідно приділити недопущенню ситуацій, коли органам місцевого самоврядування передаються додаткові завдання без належного фінансового забезпечення. Для громад, що працюють в умовах підвищених військових ризиків, доцільно передбачати додаткові механізми компенсації витрат, пов'язаних із виконанням відповідних повноважень.

8. Забезпечити прозорі механізми визначення потреб територіальних громад і розподілу ресурсів на відновлення та модернізацію місцевої інфраструктури в рамках реалізації Ukraine Facility та інших програм міжнародної підтримки.

Особливу увагу необхідно приділити реалізації положень Регламенту (ЄС) 2024/792 щодо спрямування визначеної частки безповоротної фінансової підтримки на потреби

відновлення, реконструкції та модернізації субнаціональних органів влади, насамперед місцевого самоврядування. Доцільно забезпечити публічну доступність узагальненої інформації про відповідне фінансування та врахування потреб прикордонних громад під час визначення інвестиційних пріоритетів.

9. Ініціювати перегляд та адаптацію умов участі прикордонних і наближених до кордону громад у програмах міжнародної фінансової та технічної допомоги з урахуванням особливостей їхнього функціонування в умовах військових ризиків.

У співпраці з міжнародними партнерами доцільно опрацювати можливості застосування диференційованих критеріїв відбору проєктів для громад, які через безпекову ситуацію мають обмежений доступ до окремих програм підтримки. Відповідні підходи повинні поєднувати належне оцінювання безпекових ризиків із можливістю фінансування проєктів, спрямованих на забезпечення базових послуг, підвищення стійкості інфраструктури, підтримку місцевої економіки та створення умов для збереження населення. Окрему увагу доцільно приділити фінансуванню підготовчих і проєктних робіт, реалізація яких можлива без створення неприйнятних ризиків для виконавців та населення.

10. Передбачити інструменти технічної допомоги громадам для підготовки інвестиційних проєктів.

Така підтримка має включати розроблення техніко-економічних обґрунтувань, оцінювання економічної та соціальної ефективності, підготовку проєктної документації, аналіз екологічних наслідків, розрахунок майбутніх експлуатаційних витрат і супровід проєктів на етапі пошуку фінансування. Під час підготовки інвестиційних проєктів у громадах із підвищеними військовими ризиками необхідно окремо оцінювати безпекову та технічну здійсненність їх реалізації, можливості залучення підрядних організацій, ризики пошкодження об'єктів, потреби в резервному енергозабезпеченні та забезпеченні безперервності надання відповідних послуг. Доцільно передбачати розгляд альтернативних технічних рішень, поетапної реалізації проєктів та інших підходів, які дозволятимуть зменшувати ризики втрати інвестицій і забезпечувати стійкість створеної інфраструктури. Особливої уваги потребують громади, які через фінансові та кадрові обмеження не можуть забезпечити належну підготовку проєктів місцевого розвитку до початку їх фінансування.

11. Удосконалити механізми державного фінансового контролю та здійснення контрольно-наглядових заходів щодо реалізації проєктів місцевого розвитку з метою забезпечення їх пропорційності, узгодженості та запобігання надмірному адміністративному навантаженню на органи місцевого самоврядування.

Доцільно посилити координацію діяльності уповноважених контролюючих органів, застосовувати ризик-орієнтовані підходи до планування перевірок та запобігати невиправданому дублюванню контрольних заходів. Особливу увагу необхідно приділити громадам, які мають обмежені кадрові ресурси та одночасно реалізують декілька інфраструктурних проєктів. Поряд із забезпеченням належного контролю за законністю використання коштів доцільно розвивати механізми попереднього консультування та методичної підтримки органів місцевого самоврядування з питань дотримання встановлених процедур.

12. Організувати системне підвищення кваліфікації працівників органів місцевого самоврядування з питань євроінтеграції.

Пріоритетними темами навчання мають стати адаптація місцевих політик до європейських стандартів, управління публічними інвестиціями, стратегічне планування, підготовка проєктів місцевого розвитку для міжнародного фінансування, екологічне управління, забезпечення інклюзивного відновлення та розвитку.

13. Розглянути можливості запровадження додаткових механізмів залучення та утримання кваліфікованих працівників органів місцевого самоврядування, насамперед у невеликих сільських і прикордонних територіальних громадах.

Доцільно провести оцінювання конкурентоспроможності оплати праці в органах місцевого самоврядування, визначити основні причини кадрового дефіциту та опрацювати можливості застосування додаткових стимулів для залучення фахівців у межах бюджетних можливостей і чинного законодавства. Особливу увагу необхідно приділити забезпеченню громад спеціалістами з проєктного менеджменту, публічних закупівель, архітектури, інвестиційного планування, екологічного управління та міжнародного співробітництва. Важливим напрямом має стати розвиток цільових програм практичної підготовки молодих фахівців у співпраці із закладами вищої освіти та створення умов для їхнього подальшого працевлаштування в органах місцевого самоврядування.

14. Розглянути можливості розширення інструментів підтримки підприємництва та залучення інвестицій у громадах, що працюють в умовах підвищених безпекових ризиків.

Доцільно приділити увагу доступності фінансування для малого та середнього бізнесу, розвитку місцевого переробного сектору, модернізації виробничої інфраструктури, а також поширенню інструментів страхування воєнних ризиків та підготовці місцевих підприємств до роботи за стандартами внутрішнього ринку ЄС.

15. Провести комплексне оцінювання доцільності запровадження спеціальних економічних інструментів підтримки підприємницької діяльності та інвестицій у прикордонних і наближених до кордону з державою-агресором територіальних громадах.

У межах такого оцінювання доцільно розглянути можливості застосування спеціальних режимів економічного стимулювання, зокрема податкових та інших фінансових інструментів підтримки бізнесу, механізмів компенсації додаткових логістичних витрат і зменшення інвестиційних ризиків. Окремо варто проаналізувати доцільність створення спеціальних економічних зон або застосування інших територіально орієнтованих інструментів підтримки. Під час підготовки відповідних пропозицій необхідно враховувати безпекову ситуацію, очікуваний економічний ефект, вплив на державний і місцеві бюджети, вимоги законодавства та зобов'язання України у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання.

16. Посилити підтримку інклюзивного відновлення та розвитку доступних місцевих послуг під час реалізації державних програм відновлення.

Доцільно передбачати фінансову та методичну підтримку громад щодо впровадження принципів безбар'єрності, універсального дизайну, доступності адміністративних і соціальних послуг та залучення представників різних груп населення до планування й оцінювання проєктів відновлення та місцевого розвитку.

17. Розглянути можливість запровадження окремих механізмів державного фінансування або співфінансування найбільш ресурсомістких соціальних послуг для людей з інвалідністю та інших осіб із високою потребою в підтримці.

Доцільно проаналізувати можливості забезпечення стабільного фінансування послуг денного догляду, підтриманого проживання та інших соціальних послуг, надання яких потребує значних витрат і спеціалізованих кадрових ресурсів. Зокрема, варто розглянути запровадження цільових бюджетних програм, міжбюджетних трансфертів та інших передбачених законодавством механізмів підтримки громад і надавачів соціальних послуг. Під час визначення обсягів фінансування необхідно враховувати фактичну

потребу населення, індивідуальну інтенсивність підтримки, безпекові умови та обмежену фінансову спроможність окремих громад.

18. Провести оцінювання чинних нормативних і методичних підходів до визначення потреб населення в соціальних послугах та, за результатами такого оцінювання, опрацювати можливості їх удосконалення відповідно до принципів інклюзивності, рівності та орієнтації на потреби конкретної людини.

Особливу увагу доцільно приділити критеріям визначення потреб у соціальних послугах для людей з інвалідністю, дітей з інвалідністю, ветеранів, людей старшого віку та інших груп населення. Необхідно забезпечити врахування індивідуальних потреб отримувачів послуг, усунення можливих дискримінаційних положень, удосконалення механізмів оцінювання потреб та визначення необхідного обсягу соціальної підтримки. До розроблення відповідних змін доцільно залучати органи місцевого самоврядування, надавачів соціальних послуг, організації людей з інвалідністю та інші громадські організації, які представляють інтереси відповідних груп населення. Окремо необхідно перевірити, чи не призводять чинні критерії оцінювання потреб дорослих людей з інвалідністю до необґрунтованого обмеження доступу до соціальних послуг для осіб із найвищою інтенсивністю потреби в підтримці. За наявності таких прогалин доцільно передбачити їх усунення та забезпечити недискримінаційний підхід до визначення права на відповідні послуги.

19. Оцінити нормативно-правові та організаційні бар'єри для забезпечення належного супроводу дітей з інвалідністю, які навчаються у спеціальних закладах освіти, та опрацювати механізми їх усунення.

У співпраці з центральними органами виконавчої влади у сферах освіти та соціальної політики доцільно проаналізувати, чи забезпечуються потреби дітей із тяжкими та поєднаними порушеннями розвитку в індивідуальному супроводі під час здобуття освіти у спеціальних закладах. За результатами аналізу варто визначити необхідність удосконалення нормативного регулювання, стандартів послуг, механізмів міжвідомчої взаємодії та їх фінансування з урахуванням відмінностей між інклюзивним навчанням і навчанням у спеціальних закладах освіти. Зокрема, доцільно розглянути можливість поширення відповідних положень Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання, затвердженого наказом Міністерства соціальної політики України від 23 грудня 2021 року № 718, на дітей, які навчаються у спеціальних закладах освіти, або розроблення окремого механізму забезпечення їхнього індивідуального супроводу. Метою відповідних змін має бути забезпечення доступу дітей до необхідної підтримки, повноцінної участі в освітньому процесі та шкільному житті.

20. Вдосконалити механізми системного залучення представників територіальних громад до консультацій щодо підготовки та реалізації євроінтеграційних реформ.

Зокрема, доцільно забезпечити представництво громад, які працюють в умовах підвищених військових ризиків, у відповідних консультаційних і робочих форматах, а також передбачити можливості подання та розгляду спільних позицій органів місцевого самоврядування щодо фінансових, організаційних та інституційних наслідків запланованих змін.

Чернігівській обласній військовій адміністрації, Чернігівській обласній раді, структурним підрозділам органів виконавчої влади регіонального рівня відповідно до їхніх повноважень:

1. Забезпечити врахування євроінтеграційних завдань та особливостей прикордонних громад у Стратегії розвитку Чернігівської області на 2028–2034 роки.

Під час розроблення проєкту Стратегії розвитку Чернігівської області на 2028–2034 роки та Плану заходів з її реалізації на 2028–2030 роки необхідно передбачити окремі напрями діяльності щодо підготовки територіальних громад до євроінтеграційних процесів, зокрема:

• посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування;

• модернізація комунальної інфраструктури громад з урахуванням перспективних європейських стандартів;

• розвиток інвестиційної спроможності та підвищення рівня проєктного менеджменту громад;

• забезпечення інклюзивного відновлення та рівних можливостей для всіх жителів громад;

• розвиток міжмуніципального та міжнародного співробітництва;

• підтримка місцевої економіки та підприємництва;

• урахування особливих потреб прикордонних і наближених до кордону територій.

2. Провести оцінювання інституційної, кадрової, фінансової та інфраструктурної готовності громад області до впровадження євроінтеграційних змін у взаємодії з органами місцевого самоврядування, експертними установами та громадськими організаціями.

Початкове та періодичне оцінювання має допомогти визначити основні прогалини, проблеми та потреби територіальних громад, а також сформувати обґрунтовані регіональні пріоритети їх підтримки. Для прикордонних громад необхідно окремо враховувати рівень безпекових ризиків і можливості виконання відповідних завдань.

3. Сприяти формуванню регіональної системи інформаційно-аналітичної підтримки територіальних громад для підвищення якості стратегічного планування, підготовки інвестиційних проєктів та обґрунтування управлінських рішень.

Доцільно забезпечити систематизацію доступних статистичних, адміністративних та інших даних, необхідних для оцінювання соціально-економічного стану й потенціалу розвитку громад. В умовах обмеженості муніципальної статистики варто передбачити можливості використання альтернативних джерел інформації, зокрема даних про ринок праці, підприємницьку активність, нерухомість, демографічні тенденції та інвестиційні процеси. За результатами відповідної роботи доцільно розробляти аналітичні матеріали та практичні рекомендації для органів місцевого самоврядування щодо визначення пріоритетів розвитку, оцінювання інвестиційного потенціалу територій і підготовки обґрунтованих проєктних пропозицій з урахуванням вимог інформаційної безпеки.

4. Забезпечити функціонування постійного консультаційного формату щодо підготовки громад до євроінтеграційних процесів із залученням представників органів місцевого самоврядування, громадських організацій, закладів вищої освіти, аналітичних центрів та інших зацікавлених сторін.

У межах такого формату доцільно проводити регулярні тематичні обговорення, спільно з представниками громад визначати актуальні проблеми та можливі шляхи їх розв'язання, узгоджувати місцеві потреби з регіональними стратегічними пріоритетами, а також готувати спільні пропозиції щодо вдосконалення державної політики та залучення міжнародної підтримки у процесі євроінтеграції. Для посилення цієї роботи доцільно організовувати практичне навчання, стажування та наставницький супровід працівників громад із питань стратегічного планування, підготовки інвестиційних проєктів, публічних закупівель, міжнародного фінансування та професійної комунікації іноземними мовами. Окрему увагу варто приділити міжсекторальній підготовці фахівців соціального захисту, освіти, охорони здоров’я, інклюзивно-ресурсних центрів та інших установ із питань доступності соціальних послуг, правозахисного підходу до інвалідності,

оцінювання потреб людини та міжвідомчої взаємодії. Пріоритетну підтримку доцільно надавати громадам із недостатньою кадровою спроможністю.

Для оцінювання результативності відповідної взаємодії доцільно використовувати практичні показники, зокрема: кількість спільно опрацьованих проєктних рішень, підготовлених інвестиційних пропозицій, залучених фінансових ресурсів та реалізованих ініціатив місцевого розвитку. Оцінювання має враховувати не лише кількісні показники, а й фактичні результати співпраці для територіальних громад.

5. Сприяти налагодженню узгодженого міжвідомчого маршруту інформування та направлення дітей і дорослих з інвалідністю до надавачів необхідних соціальних, освітніх, реабілітаційних та інших послуг.

Доцільно організувати співпрацю між уповноваженими регіональними й місцевими органами у сферах соціального захисту, охорони здоров'я та освіти, інклюзивно-ресурсними центрами, а також територіальними органами Пенсійного фонду України та організаціями громадянського суспільства. Такий маршрут має визначати порядок надання людині зрозумілої інформації, узгодженого направлення до відповідного надавача та отримання зворотного зв'язку. Передавання персональних даних, зокрема відомостей про стан здоров'я, повинно здійснюватися лише за наявності законних підстав, із дотриманням вимог конфіденційності, захисту даних і прав людини; отримання діагнозу або статусу інвалідності саме собою не означає автоматичного призначення соціальних послуг.

6. Сприяти розвитку регіонального механізму практичного експертного супроводу територіальних громад із питань стратегічного планування, застосування законодавства, підготовки та реалізації проєктів місцевого розвитку.

Такий механізм доцільно організовувати із залученням профільних фахівців структурних підрозділів Чернігівської обласної військової адміністрації в межах їхніх повноважень, Агенції регіонального розвитку Чернігівської області, закладів вищої освіти, громадських організацій, експертних установ та інших партнерів.

Для територіальних громад із недостатньою кадровою та фінансовою спроможністю доцільно передбачити можливість формування міждисциплінарних мобільних експертних команд, які надаватимуть виїзні та дистанційні консультації й практичну допомогу з питань місцевого розвитку. Пріоритетну підтримку необхідно спрямовувати громадам, які працюють в умовах підвищених військових ризиків.

Основними напрямами експертного супроводу мають стати розроблення та актуалізація місцевих програм розвитку, підготовка інвестиційних ініціатив і проєктної документації, техніко-економічне обґрунтування проєктів, підготовка заявок на

міжнародне фінансування, консультування щодо застосування законодавства та виконання нових нормативних вимог, дотримання процедур публічних закупівель і правил міжнародних донорів, фінансового менеджменту, звітності, підготовки до перевірок та аудитів, а також організації технічного нагляду за реалізацією інфраструктурних проєктів.

Особливу увагу доцільно приділяти підготовці та реалізації проєктів, спрямованих на забезпечення безперервності базових послуг, підвищення стійкості та доступності інфраструктури, впровадження європейських екологічних і енергетичних стандартів та створення безбар'єрного середовища.

Для забезпечення доступності відповідної підтримки доцільно передбачити можливості її безоплатного надання територіальним громадам за рахунок регіональних програм, міжнародної технічної допомоги, партнерських ресурсів та інших доступних джерел фінансування.

7. Посилити підтримку міжмуніципального співробітництва через сприяння розробці та реалізації спільних проєктів місцевого розвитку територіальних громад.

Пріоритетними сферами реалізації зазначених ініціатив мають стати: управління відходами, водопостачання, соціальні послуги, транспортне забезпечення, підвищення інвестиційної привабливості та розвиток міжнародного міжмуніципального співробітництва. Такий підхід дозволить громадам із недостатньою ресурсною спроможністю об'єднувати фінансові, кадрові й технічні можливості для виконання складних завдань.

8. Сприяти розвитку послуг підтриманого працевлаштування та супроводу під час здобуття професійної освіти для молоді й дорослих з інвалідністю.

Доцільно вивчити потреби відповідних груп населення, сприяти реалізації пілотних проєктів у співпраці з громадами, закладами професійної освіти, роботодавцями, службою зайнятості, надавачами соціальних послуг та громадськими організаціями. Окрему увагу варто приділити розвитку компетентностей фахівців із супроводу, адаптації робочих місць і пошуку доступних механізмів фінансування таких послуг. Варто також оцінювати вплив таких заходів на створення доступних робочих місць і можливості залучення грантових ресурсів. Відповідні заходи необхідно здійснювати з урахуванням чинних державних стандартів, розподілу повноважень і реальних ресурсних можливостей громад.

9. Забезпечити систематизацію основних проблем і пропозицій прикордонних громад щодо підготовки до євроінтеграційних процесів та їх подання до відповідних центральних органів виконавчої влади.

Особливу увагу необхідно приділяти питанням фінансового забезпечення, модернізації інфраструктури, кадрової спроможності, участі громад у державних програмах і врахування особливих умов прикордонних територій під час впровадження нових європейських стандартів.

10. Запровадити регіональний моніторинг впливу євроінтеграційних реформ на соціально-економічне становище територіальних громад.

Доцільно у співпраці з органами місцевого самоврядування, експертними установами та організаціями громадянського суспільства організувати постійне відстеження фактичних наслідків економічних і секторальних реформ, пов'язаних із євроінтеграцією України, на розвиток територіальних громад області. Такий моніторинг має передбачати оцінювання змін у фінансовій та інституційній спроможності громад, стані місцевої економіки, функціонуванні комунальної інфраструктури, доступності послуг і реалізації інвестиційних проєктів. Результати моніторингу варто використовувати під час актуалізації регіональних стратегічних документів, визначення пріоритетів підтримки громад та підготовки обґрунтованих пропозицій до центральних органів державної влади.

11. Сприяти розширенню міжнародного співробітництва прикордонних громад Чернігівської області з територіальними громадами держав-членів ЄС.

Для цього доцільно забезпечити системну підтримку встановлення нових міжнародних партнерств, налагодження прямих контактів з органами місцевого самоврядування європейських країн, організації обміну досвідом і реалізації спільних ініціатив у сферах місцевого врядування, стратегічного планування, відновлення інфраструктури, надання послуг та розвитку місцевої економіки. Окрему увагу варто приділити залученню прикордонних громад Чернігівщини до доступних для них програм і проєктів ЄС. Під час розвитку міжнародного міжмуніципального співробітництва доцільно приділяти особливу увагу переходу від формального встановлення партнерських відносин та організації ознайомчих заходів до підготовки та реалізації спільних проєктів. Пріоритетними формами співпраці мають стати спільна участь у конкурсах міжнародного фінансування, практичне навчання фахівців, обмін досвідом із подальшим упровадженням відповідних рішень у громадах, залучення експертної допомоги та розроблення конкретних ініціатив місцевого розвитку. Доцільно передбачати оцінювання результативності міжнародних партнерств за кількістю та результатами реалізованих спільних заходів і проєктів.

Сільським, селищним та міським радам, їхнім виконавчим органам, військовим адміністраціям населених пунктів територіальних громад у межах їхніх повноважень:

1. Провести внутрішнє оцінювання та розвинути систему моніторингу готовності громад до євроінтеграційних змін.

Оцінювання має охоплювати інституційну та кадрову спроможність, стан стратегічного планування, управління публічними фінансами, підготовку інвестиційних проєктів, стан комунальної інфраструктури, доступність послуг, рівень громадської участі та інші напрями, на які впливатиме адаптація України до стандартів ЄС. За результатами оцінювання доцільно визначити основні проблеми, першочергові завдання та потреби в зовнішній підтримці.

Для організації системи моніторингу готовності громад до євроінтеграційних змін доцільно передбачати в місцевих системах стратегічного планування показники, які дозволятимуть оцінювати відповідний прогрес. Зокрема, такими показниками можуть бути кількість підготовлених і реалізованих інвестиційних проєктів, частка громадських будівель, що відповідають вимогам доступності, кількість працівників, які пройшли відповідне навчання, стан модернізації комунальної інфраструктури відповідно до європейських стандартів, рівень залучення громадськості до прийняття рішень та інші показники, що відображають фактичні результати наближення до європейських принципів та стандартів.

2. Визначити відповідальних посадових осіб або структурні підрозділи, які забезпечуватимуть координацію питань, пов'язаних із підготовкою громади до євроінтеграційних процесів.

До відповідних функцій доцільно віднести аналіз законодавчих змін, інформування керівництва громади та структурних підрозділів, координацію підготовки місцевих програм і проєктів, взаємодію з державними та регіональними органами влади, а також організацію навчання працівників.

3. Інтегрувати євроінтеграційні завдання та європейські стандарти у стратегічне планування розвитку й відновлення територіальних громад.

Органам місцевого самоврядування під час розроблення та актуалізації стратегій розвитку територіальних громад, планів заходів з їх реалізації, місцевих цільових програм та інших документів державного планування місцевого рівня доцільно забезпечити врахування завдань, пов'язаних із підготовкою до євроінтеграційних процесів. Відповідні завдання доцільно інтегрувати у стратегічні та оперативні цілі розвитку громад, насамперед у сферах місцевого врядування, інституційної спроможності, прозорості та підзвітності, громадської участі, розвитку місцевої економіки,

модернізації комунальної інфраструктури, енергоефективності, екологічної безпеки, доступності послуг, інклюзивного відновлення та міжнародного співробітництва.

4. Визначити потреби працівників у професійному навчанні з питань євроінтеграції та передбачити відповідні заходи у внутрішніх планах підвищення кваліфікації.

Пріоритетними напрямами навчання мають бути стратегічне планування, управління публічними інвестиціями, фінансовий менеджмент, публічні закупівлі, екологічне управління, підготовка та реалізація міжнародних проєктів, інклюзивне відновлення, цифровізація та громадська участь. Доцільно залучати до відповідної роботи регіональні навчальні заклади, громадські організації, експертні установи та міжнародних партнерів.

5. Забезпечувати належне оприлюднення інформації про управлінські рішення, реалізацію місцевих програм, використання бюджетних коштів і виконання інвестиційних проєктів відповідно до законодавства та з урахуванням безпекових обмежень.

Доцільно розширювати практику громадських консультацій, залучати жителів до визначення пріоритетів розвитку, використовувати результати опитувань та інших форм громадської участі під час підготовки місцевих політик. Окрему увагу необхідно приділяти залученню представників уразливих груп населення до процесів прийняття рішень. Під час організації громадських консультацій необхідно забезпечувати не лише збір пропозицій мешканців, а й належне інформування про результати їх розгляду, прийняті рішення та причини врахування або відхилення окремих пропозицій. Доцільно використовувати доступні форми комунікації для залучення жителів віддалених населених пунктів, людей з інвалідністю, людей старшого віку та інших груп населення, які мають обмежені можливості участі у традиційних форматах громадських обговорень.

6. Забезпечувати системне інформування жителів територіальних громад про зміст євроінтеграційних реформ, їхній очікуваний вплив на повсякденне життя населення, діяльність місцевого самоврядування та розвиток місцевої економіки.

Доцільно передбачати відповідні комунікаційні заходи в місцевих програмах і планах роботи органів місцевого самоврядування, використовувати офіційні інформаційні ресурси, громадські обговорення, освітні заходи та партнерські канали комунікації. Особливу увагу необхідно приділяти роз'ясненню практичних наслідків упровадження європейських стандартів, прав та обов'язків мешканців, можливостей участі в місцевому розвитку, доступних програм підтримки, а також протидії дезінформації щодо євроінтеграційних процесів. До відповідної діяльності доцільно

залучати громадські організації, заклади освіти, експертні установи та місцеві засоби масової інформації.

7. Інтегрувати принципи інклюзивності та безбар'єрності у місцеві політики та проєкти місцевого розвитку.

Органам місцевого самоврядування доцільно враховувати потреби вразливих груп населення під час планування розвитку, відновлення інфраструктури та організації надання послуг. При цьому рекомендується проводити оцінювання доступності громадських будівель, адміністративних і соціальних послуг, транспортної інфраструктури та цифрових сервісів, визначати першочергові заходи з усунення виявлених бар'єрів у місцевих програмах та проєктах місцевого розвитку. Під час підготовки проєктів будівництва, реконструкції та капітального ремонту об'єктів комунальної інфраструктури необхідно забезпечувати врахування вимог доступності й універсального дизайну в технічних завданнях, проєктній документації та кошторисах, а також контроль їх виконання під час будівництва та приймання завершених об'єктів. За результатами оцінювання доступності наявної інфраструктури доцільно визначати першочергові заходи, які можуть бути реалізовані без значних капітальних витрат, зокрема вдосконалення навігації, інформаційного забезпечення та усунення окремих фізичних бар'єрів.

8. Забезпечити системне оцінювання потреб населення в соціальних послугах та врахування його результатів під час планування місцевих програм, визначення пріоритетів фінансування й організації діяльності надавачів соціальних послуг.

Органам місцевого самоврядування доцільно вдосконалювати механізми виявлення потреб різних груп населення, зокрема людей з інвалідністю, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, людей старшого віку, дітей та сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Особливу увагу необхідно приділяти відповідності переліку та обсягів доступних послуг реальним потребам отримувачів, розвитку індивідуального підходу, підвищенню доступності послуг для мешканців віддалених населених пунктів і розширенню співпраці з громадськими організаціями та іншими надавачами послуг. Оцінювання потреб доцільно проводити не лише серед чинних отримувачів соціальних послуг або учасників відкритих онлайн-опитувань, а й шляхом адресного інформування, доступних форм звернення та взаємодії із закладами освіти, охорони здоров’я, інклюзивно-ресурсними центрами, громадськими і батьківськими організаціями. Інформацію про конкретних осіб необхідно отримувати й використовувати лише на належних правових підставах. Результати оцінювання мають бути основою для визначення місцевих пріоритетів, планування бюджетних видатків і пошуку додаткових

державних, регіональних та грантових ресурсів, а не обмежуватися наявним фінансуванням установ.

9. Налагодити проактивне інформування людей з інвалідністю та сімей, які виховують дітей з інвалідністю, про доступні соціальні послуги, умови й порядок їх отримання.

Під час первинного звернення до уповноважених підрозділів органів місцевого самоврядування та надавачів соціальних послуг доцільно пропонувати людині зрозумілий інформаційний маршрут або контрольний перелік доступних послуг із контактами відповідальних установ, поясненням порядку звернення та можливостей отримання консультації. У співпраці з територіальними органами Пенсійного фонду України, закладами освіти, охорони здоров'я та громадськими організаціями варто забезпечити узгодженість таких матеріалів і доступність їх для різних груп населення, зокрема в альтернативних форматах. Запропонований порядок застосовується в межах повноважень відповідних установ і не замінює передбачених законом процедур призначення послуг.

10. Розвивати співпрацю з недержавними надавачами соціальних послуг для забезпечення доступності спеціалізованої підтримки відповідно до потреб жителів громади.

Доцільно використовувати передбачені законодавством механізми закупівлі соціальних послуг, соціального замовлення та інші форми співпраці з надавачами незалежно від форми власності чи організаційно-правової форми. Під час визначення потреб і вибору способу організації послуг варто враховувати їхню якість, професійну компетентність персоналу, матеріально-технічні умови, доступність та відповідність індивідуальним потребам отримувачів. Особливу увагу необхідно приділяти послугам денного догляду, підтриманого проживання, тимчасового відпочинку для осіб, які здійснюють догляд, та іншим складним видам підтримки. Розвиток соціальних послуг та підтриманого працевлаштування доцільно розглядати не лише як інструмент забезпечення соціальних потреб населення, а й як інвестицію в соціально-економічний розвиток громади, що сприятиме створенню нових офіційних робочих місць для асистентів, фахівців із догляду та супроводу, розширенню можливостей працевлаштування людей з інвалідністю, а також залученню грантового й іншого зовнішнього фінансування.

11. Розвивати місцеві інструменти інформаційної та консультаційної підтримки внутрішньо переміщених осіб і мешканців, житло яких було пошкоджене або зруйноване внаслідок військових дій, із метою підвищення доступності житлових та інших базових послуг.

Доцільно сприяти систематизації інформації про доступні житлові приміщення, придатні для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб, з урахуванням вимог законодавства про захист персональних даних та прав власників майна. Окрему увагу варто приділити організації консультаційної допомоги постраждалим мешканцям щодо оформлення документів на нерухоме майно, доступу до чинних програм компенсації та відновлення житла, а також взаємодії з відповідними державними установами й організаціями, які надають правову та соціальну підтримку. Відповідні заходи мають сприяти соціальній інтеграції внутрішньо переміщених осіб, забезпеченню доступності базових послуг і реалізації європейських принципів соціальної згуртованості та недискримінації.

12. Розвивати міжмуніципальне співробітництво для спільного виконання євроінтеграційних завдань.

Пріоритетними напрямами співробітництва можуть бути спільне управління відходами, розвиток комунальної інфраструктури, надання окремих соціальних послуг, підвищення інвестиційної привабливості, організація професійного навчання та залучення міжнародного фінансування.

13. Розвивати партнерства з організаціями громадянського суспільства, закладами вищої освіти, аналітичними центрами та іншими експертними установами у сферах, що стосуються питань євроінтеграції та впровадження реформ на місцевому рівні.

Таку співпрацю доцільно спрямовувати на підготовку стратегічних документів, проведення досліджень, розроблення інвестиційних проєктів, оцінювання впливу реформ, організацію громадських консультацій та підвищення кваліфікації працівників.

14. Брати активну участь у консультаціях щодо підготовки нормативно-правових актів, державних і регіональних програм, які впливатимуть на виконання євроінтеграційних завдань на місцевому рівні.

Доцільно готувати обґрунтовані пропозиції щодо необхідних обсягів фінансування, кадрової та експертної підтримки, строків упровадження нових вимог і врахування особливих умов прикордонних територій. За можливості такі пропозиції варто формувати спільно з іншими громадами, профільними асоціаціями та експертними організаціями.